

Pëtr Zgonnikov

badacz niezależny

Piotr Daszkiewicz

Instytut Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6631-100X>

List Ludwika Młokosiewicza (1831–1909)

do Adolfa Erika Nordenskiölda (1832–1901)

– interesujący dokument dziewiętnastowiecznej historii nauk przyrodniczych

W bibliotece Muzeum i Instytutu Zoologii Polskiej Akademii Nauk przechowywany jest odpis listu Ludwika Młokosiewicza do Adolfa Erika Nordenskiölda. Prawdopodobnie odpis ten został sporządzony na prośbę Krystyny Kowalskiej (1915–1994) na potrzeby jej prac nad historią Warszawskiego Gabinetu Zoologicznego. Ręczna notatka informuje, że oryginał listu przechowywany jest „Kungl. Vetenskapsakademiens Biblioteket Stockolm. Brev till Nordenskiöld AE Ser. 1”, czyli w Archiwum Nordenskiölda w Bibliotece Królewskiej Akademii Nauk w Sztokholmie. List ten jest niewątpliwie bardzo cennym dokumentem dla historii dziewiętnastowiecznych nauk przyrodniczych, a zwłaszcza dla historii aklimatyzacji roślin i zwierząt.

Wiek dziewiętnasty był czasem aklimatyzacji różnych gatunków prowadzonej zarówno przez towarzystwa naukowe, instytucje państwowe w różnych krajach, jak i indywidualnych uczonych oraz amatorów nauk przyrodniczych. Poczynania te były także ważnym elementem francuskiej i angielskiej polityki kolonialnej¹. Zarówno w Europie, jak i w koloniach starano się wprowadzać i aklimatyzować rośliny i zwierzęta, które uznawano za użyteczne, najczęściej z gospodarczego punktu widzenia. Inne było również postrzeganie przyrody i bioróżnorodności niż w późniejszym, począwszy od pierwszej połowy dziewiętnastego wieku, czasie. O ile dzisiaj chroni się rodzime gatunki i siedliska, starając się ograniczyć w jak największym stopniu pojawianie się gatunków obcych,

¹ M. Osborne, *Nature, the exotic and the science of French colonialism*, Indianapolis 1994, ss. 216; R. Luglia, *Des savants pour protéger la nature: la Société d'acclimatation (1854–1960)*, Rennes 2015, ss. 432.

o tyle w dziewiętnastym wieku uznawano, że im więcej na jakimś terenie występuje różnych gatunków, tym bardziej przyroda jest bogata i doskonalsza. Stąd wywodziły się pomysły, które dzisiejszym przyrodnikom wydają się dziwaczne, jak choćby próby introdukcji wombatów w Pirenejach, piesków preriowych w Alpach czy też nagrody ustanawiane przez Francuskie Towarzystwo Aklimatyzacyjne za udaną aklimatyzację w Europie żółwi z Florydy. Liczne aklimatyzacje prowadzone były przez Polaków oraz na ziemiach polskich², a zajmowali się nimi wybitni przyrodnicy. By zacytować kilku najważniejszych, wystarczy przypomnieć prace Antoniego Wagi (1799–1890), Władysława Taczanowskiego (1819–1890), Benedykta Dybowskiego (1833–1930), Jana Sztolcmana (1854–1928), a Maksymilian Siła-Nowicki (1826–1890) otrzymał nawet złoty medal Francuskiego Towarzystwa Aklimatyzacyjnego za akcję zarybiania rzek Galicji.

Ludwik Młokosiewicz w momencie pisania listu był już znanym i cenionym przyrodnikiem, wybitnym znawcą fauny i flory Kaukazu, a zdobywane przez niego, często unikalne, okazy stanowiły cenny materiał naukowy, który trafiał nie tylko do Warszawskiego Gabinetu Zoologicznego, ale także do wielu ważnych europejskich muzeów i kolekcji m.in. w Paryżu, Petersburgu i w Madrycie. Przyrodnik interesował się także introdukcjami i aklimatyzacjami zarówno w Gruzji, gdzie mieszkał, jak i w Polsce, współpracując w tej dziedzinie z Antonim Wagą i Konstantym Branickim (1824–1884)³. W Łagodech w Gruzji założył i prowadził park dendrologiczny, interesował się także aklimatyzacją sorga, juki i hurmy japońskiej⁴. Konstantemu Branickiemu przesyłał do jego dóbr w Polsce i w Ukrainie m.in. „cytrynową trawkę” (*Cytronella*, rodzaj *Cymbopogon*), skrzydłorzecha kaukaskiego (*Pterocarya fraxinifolia* Spach, 1848), granatowca właściwego (*Punica granatum* L., 1753)⁵. W trakcie pobytu w Paryżu w 1876 r. Młokosiewicz spotkał się z Julesem Grisardem (1847–1917) – sekretarzem Francuskiego Towarzystwa Aklimatyzacyjnego, od którego miał otrzymać kwotę 1000 rubli i złoty medal⁶ w uznaniu za przekazanie „górskich indyków”.

List jest adresowany do Adolfa Erika Nordenskiölda, „Komendanta statku Wega”. W okresie, w którym Młokosiewicz pisał list, trwała morska wyprawa naukowa na wielorybniczym statku „Vega”, kierowana przez Nordenskiölda. Była ona nie tylko szczególnie ważna z naukowego punktu widzenia, ale i stała się jednym z największych wydarzeń

² P. Daszkiewicz, *Introdukcje, aklimatyzacje zwierząt i polowania na ziemiach polskich w latach 1795–1918*, [w:] *Łowy i historia*, red. D. Gwiazdowicz, Warszawa 2020, s. 689–707.

³ P. Daszkiewicz, D. Iwan, *Listy Ludwika Młokosiewicza (1831–1909) do Antoniego Wagi (1799–1891) – interesujące świadectwo polskiej obecności na Kaukazie i historii nauk przyrodniczych w XIX wieku*, „Echa Przyszłości” 2020, t. XXI, s. 313–329.

⁴ P. Zgonnikov, *Arboretum Ludwika Młokosiewicza, czyli jakie drzewa rosły w majątku słynnego przyrodnika w Łagodechach w Gruzji*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Dendrologicznego” 2021, vol. 69, s. 71–83.

⁵ P. Daszkiewicz, D. Iwan, op. cit., s. 319.

⁶ Autorom nie udało się odnaleźć informacji na ten temat w Biuletynach Towarzystwa Aklimatyzacyjnego.

mediatycznych drugiej połowy dziewiętnastego wieku. Wyprawa jako pierwsza pokonała północne przejście z Atlantyku na Pacyfik. Podczas drogi nie tylko sporządzono mapy i prace kartograficzne, ale i zebrano ogromną liczbę obserwacji geograficznych, przyrodniczych i etnograficznych. Wydano pięciotomową relację z wyprawy i opracowano jej osiągnięcia naukowe⁷. Zebrane przez wyprawę okazy po dzień dzisiejszy stanowią ważny materiał badawczy. W dniu powrotu „Vegi” ogłoszono w Szwecji dzień święta narodowego, a Nordenskiöld stał się bohaterem w całej Europie. Zarówno w czasach mu współczesnych, jak i później ukazały się liczne publikacje poświęcone jego biografii i historii wyprawy⁸, a zwłaszcza odkryciu północno-wschodniego przejścia na Pacyfik⁹. Został on ponadto oznaczony złotym medalem Konstantyna – najwyższym odznaczeniem Rosyjskiego Towarzystwa Geograficznego. Zgromadzona przez niego kolekcja map przechowywana jest obecnie na Uniwersytecie w Helsinkach i została wpisana na listę światowego dziedzictwa UNESCO. Nordenskiöld był członkiem wielu towarzystw naukowych, m.in. Królewskiej Akademii Nauk w Szwecji.

Biblioteka wspomnianej instytucji przechowuje szereg dokumentów uczonego, jak np. list Ludwika Młokosiewicza. W liście tym, oprócz krótkiego przedstawienia swoich podróży i badań naukowych, Młokosiewicz proponuje okazy przyrodnicze i nasiona z Kaukazu. Przedstawia także pomysł transportu i aklimatyzacji w regionach antarktycznych gatunków północnych: zająca arktycznego, pardwy i chrobotka reniferowego, a w przyszłości także reniferów. Zdawał sobie sprawę z problemu transportu tych ostatnich i wizjonersko przewidywał przyszłość, w której skonstruowane zostaną pierwsze sterowce, choć przecież pierwszy lot sterowca miał miejsce dopiero w 1900 r. Proponował także aklimatyzację kaukaskich kuropatw w górach w Szwecji.

List jest interesującym świadectwem zarówno w kontekście biografii Ludwika Młokosiewicza, jak i historii aklimatyzacji. Ukazuje, że przyrodnik nie ograniczał się jedynie do badania przyrody Kaukazu i Persji, ale miał projekty o charakterze ogólnosiwiatowym. O ile historia aklimatyzacji w Europie i w Ameryce Północnej są stosunkowo dobrze zbadane, to historia aklimatyzacji w regionach antarktycznych nadal czeka na monograficzne opracowanie.

Nie udało się odnaleźć ewentualnej odpowiedzi Nordenskiölda. Nie wiadomo, jak ustosunkował się do tych propozycji. Jednakże wspomniana wyprawa w tereny antarktyczne nie doszła do skutku, więc i propozycje Młokosiewicza nie zostały zrealizowane.

⁷ A.E. Nordenskiöld, *Vega-expeditionens vetenskapliga iakttagelser bearbetade af deltagare i resan och andra forskare utgifna af A.E. Nordenskiöld*, vol. 5, Sztokholm 1882–1887.

⁸ Zob. np. J. Jackson, *Adolf-Erik Nordenskiöld: Société de Géographie*, Paryż 1880, ss. 16; G. Kish, *North-East Passage. Adolf Erik Nordenskiöld – his life and times*, Amsterdam 1973, ss. 283.

⁹ G.A. Daubré, *Lettres de A.-E. Nordenskiöld racontant la découverte du passage Nord-Est du pôle Nord: 1878–1879*, Paryż 1880, ss. 276.

Łagodechy 18 VI 87 starej daty

Do Jego Wysokości Nordenskjölda
Komendanta statku Wega

Panie,

Proszę mi wybaczyć, że przeszkadzam Panu, aby przeczytał Pan ten list i w dodatku napisany w tak niedobrym francuskim¹⁰, ale oto przyczyna, dla której zdecydowałem się na ten krok.

Właśnie przeczytałem w gazetach, że podejmuje Pan nową podróż, lecz tym razem do krajów antarktycznych kuli ziemskiej tak mało jeszcze znanych. Wszystkie Pana podróże bardzo mnie interesowały i nadal interesują. Pana nowy projekt jest poprzez swoje rezultaty tak poważny, że każdy z nas powinien mu życzyć jak największego sukcesu, aby był jak najbardziej owocny dla ludzkości i przyszłych czasów. Przyszedł mi do głowy pomysł, ponieważ wszystkie antarktyczne kraje są tak ubogie w roślinność, czy nie można by zawieźć tam, jeśli nie rośliny, to choćby nasiona z naszych krajin arktycznych, roślin użytecznych dla egzystencji człowieka, jak na przykład chrobotka reniferowego *Cladonia rangiferina*, jeśli roślina ta mogłaby się tam zaaklimatyzować, wraz z czasami, w których będziemy panować nad aerostatami i będziemy mogli nimi kierować zgodnie z naszą wolą. Wznosząc się w te zimne strony, transport reniferów będzie możliwy i gdy to się stanie, to odda to wielką przysługę. Czy już teraz nie można by przetransportować tam zajęcy arktycznych *Lepus variabilis* i pardwy *Lagopus alpinus*.

Introdukcja różnych zwierząt domowych przez Hiszpanów w Ameryce Południowej dała ogromne rezultaty.

Osobiście lubię przyrodę i dlatego lubię podróże nawet. Sam też trochę podróżowałem, przemierzyłem Kaukaz, Turcję i Persję. Zebrałem wiele przyrodniczych okazów, wśród których były nowe gatunki. Mam nadzieję, że moje podróże jeszcze się nie skończyły. Jeśli pragnie Pan czegoś z Transkaukazu, na przykład różne okazy przyrodnicze istniejące wyłącznie na Kaukazie, owady, skóry ptaków i ssaków, nasiona różnych nowych gatunków drzew Transkaukazu i rośliny górskie, które mogłyby się zaaklimatyzować w Skandynawii, to pozostają do Pańskiej dyspozycji i byłbym szczęśliwym, mogąc spełnić Pańskie życzenia tym bardziej, iż nic mnie to nie kosztuje.

¹⁰ Francuski Młokosiewicza był wręcz doskonały.

Proszę o przyjęcie wyrazów najwyższego szacunku

Ludwik Młokosiewicz

Mój adres

Transkaukazie (Rosja) przez Tyflis do Łagodech do Ludwika Młokosiewicza

P.S.

Myślę, że wielkie kuropatwy wysokich gór Kaukazu *Megaloperdrix Caucasica* i *Megaloperdrix Caspia* mogłyby się dobrze zaaklimatyzować w wysokich górach Skandynawii. To bardzo piękne ptaki, większe od kury.

A Son Excellence

Nordenskjöld

Commandant du vaisseau Wega

Lagodeques 18 VI 87 ancienne date

Monsieur,

Je vous prie de m'excuser, que j'ose vous interrompre pour lire cette lettre et encore écrite en si mauvais français, mais voilà la cause, qui me décide à ce pas:

Je viens de lire dans les journaux, que vous entreprenez un nouveau voyage, mais pour cette fois dans les contrés antarctiques du globe, si peu connues. Tous vos voyages m'ont beaucoup intéressé et m'intéressent continuellement. Votre nouveau projet est si sérieux par ses résultats que chacun de nous lui doit souhaiter le plus grand succès, qu'il puisse être pour l'humanité le plus fructueux pour tous les temps futurs. Il m'est venu l'idée, que comme toutes les contrées antarctiques sont si pauvres en végétation ne pourrait-on pas transporter dans ces régions, si non des plantes, du moins des semences des plantes de nos contrés arctiques utiles pour l'existence de l'homme, comme par exemple, le lichen des rennes *Cladonia rangiferina*, si cette plante pourrait s'acclimater, avec le temps, quand nous deviendrons maîtres des aérostats et que nous pourrions les diriger d'après notre désir. En s'élevant dans les hauteurs froides, la transportation des rennes dans les contrés désirables sera possible, et une fois parvenu, un fait pareil pourra rendre de grands services. – Ne pourrait-on pas maintenant y transporter par exemple le lièvre arctique *Lepus variabilis*, la perdrix blanches *Lagopus alpinus*. La naturalisation de différents animaux domestiques, par les Espagnols dans l'Amérique du sud a donné les résultats énormes.

Moi j'aime la nature et c'est la cause que j'aime les voyages. Moi-même j'ai un peu voyagé : j'ai parcouru le Caucase, la Turquie et la Perse. J'ai ramassé assez d'objets naturels, parmi lesquels il y avait des nouvelles espèces. Mais mes voyages j'espère ne sont pas encore fini.

Si vous désirez, Monsieur, quelque chose de la Transcaucasie, par exemple différents objets naturels espèces qui n'existent qu'au Caucase, des insectes, des peaux des mammifères, d'oiseaux, des semences des différentes nouvelles espèces d'arbres de la Transcaucasie et des plantes alpines, qui pourrait s'acclimater en Scandinavie, Monsieur, je suis à vos services, et je me complairai beaucoup de remplir vos désirs, d'autant plus que tout cela ne me coûte rien du tout.

Agréé je vous prie l'assurance de ma haute considération de votre tout dévoué serviteur.

Louis Młokosiewicz

P.S.

Je pense que les grandes perdrix des hautes régions de Caucase *Megaloperdrix Caucasica* et *Megaloperdrix Caspia* pourraient bien s'acclimater dans les Alpes Scandinaves. C'est un très bel oiseau, plus grand qu'une poule.

Bibliografia

- Daszkiewicz P., *Introdukcje, aklimatyzacje zwierząt i polowania na ziemiach polskich w latach 1795–1918*, [w:] *Łowy i historia*, red. D. Gwiazdowicz, Warszawa 2020.
- Daszkiewicz P., Iwan D., *Listy Ludwika Młokosiewicza (1831–1909) do Antoniego Wagi (1799–1891) – interesujące świadectwo polskiej obecności na Kaukazie i historii nauk przyrodniczych w XIX wieku*, „Echa Przeszłości” 2020, t. XXI.
- Daubré G.A., *Lettres de A.-E. Nordenskiöld racontant la découverte du passage Nord-Est du pôle Nord: 1878–1879*, Paryż 1880.
- Kish G., *North-East Passage. Adolf Erik Nordenskiöld – his life and times*, Amsterdam 1973.
- Jackson J., *Adolf-Erik Nordenskiöld: Société de Géographie*, Paryż 1880.
- Luglia R., *Des savants pour protéger la nature: la Société d'acclimatation (1854–1960)*, Rennes 2015.
- Nordenskiöld A.E., *Vega-expeditionens vetenskapliga iakttagelser bearbetade af deltagare i resan och andra forskare utgifna af A.E. Nordenskiöld*, vol. 5, Sztokholm 1882–1887.
- Osborne M., *Nature, the exotic and the science of French colonialism*, Indianapolis 1994.
- Zgonnikov P., *Arboretum Ludwika Młokosiewicza, czyli jakie drzewa rosły w majątku słynnego przyrodnika w Łagodechach w Gruzji*, „Rocznik Polskiego Towarzystwa Dendrologicznego” 2021, vol. 69.

Ludwik Młokosiewicz's (1831–1909) letter to Adolf Erik Nordenskiöld (1832–1901) – a captivating document on the history of life sciences in the 19th century

Summary: The article analyzes a letter from Ludwik Młokosiewicz, a traveler, naturalist, and expert on the Caucasus region, to Adolf Erik Nordenskiöld. In the letter, Młokosiewicz makes a reference to the Swedish geologist's polar expeditions and proposes to acclimate the Arctic hare, ptarmigan, and reindeer lichen to Antarctic habitats and those occupied by the Caucasian partridge in Sweden. This valuable document expands our knowledge about Młokosiewicz's life and achievements, as well as the history of species acclimation in the polar regions.

Keywords: Ludwik Młokosiewicz, Adolf Erik Nordenskiöld, acclimation, polar expeditions, history of life sciences

Brief von Ludwig Młokosiewicz (1831–1909) an Adolf Erik Nordenskiöld (1832–1901) – ein interessantes Dokument der Geschichte der Naturwissenschaften im 19. Jahrhundert

Zusammenfassung: Der Artikel stellt einen Brief von Ludwik Młokosiewicz, Reisendem und Naturforscher, Experten für den Kaukasus, an Adolf Erik Nordenskiöld vor. Młokosiewicz schlägt in seiner Perspektive auf die Polarexpeditionen des schwedischen Reisenden die Akklimatisierung des Polarhasen, der Parde und des Rentierluchses in der Antarktis und des Kaukasushuhns in Schweden vor. Es ist ein sehr wertvolles Dokument sowohl für die Biographie von Młokosiewicz als auch für die Geschichte der Akklimatisierung in den Polarregionen.

Schlüsselwörter: Ludwik Młokosiewicz, Adolf Erik Nordenskiöld, Akklimatisierungen, Polarexpeditionen, Geschichte der Naturwissenschaften

List Ludwika Młokosiewicza (1831–1909) do Adolfa Erika Nordenskiölda (1832–1901) – interesujący dokument dziewiętnastowiecznej historii nauk przyrodniczych

Streszczenie: Artykuł przedstawia list Ludwika Młokosiewicza – podróżnika i przyrodnika, znawcy Kaukazu do Adolfa Erika Nordenskiölda. Młokosiewicz w perspektywie wypraw polarnych szwedzkiego podróżnika proponuje aklimatyzację zająca arktycznego, pardwy i chrobotka reniferowego w terenach antarktycznych i kaukaskich kuropatw w Szwecji. Rzeczony dokument jest cenny z perspektywy biografii Młokosiewicza, jak i dla historii aklimatyzacji w regionach polarnych.

Słowa kluczowe: Ludwik Młokosiewicz, Adolf Erik Nordenskiöld, aklimatyzacja, wyprawy polarne, historia nauk przyrodniczych

